

13. Tversky A. Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases / A. Tversky, D. Kahneman // Science, New Series. – Vol. 185, No. 4157. – 1974. – P. 1124 – 1131.

Анотація

Статтю присвячено дослідженню онімних психоментальних комплексів.

Ключові слова: когнітивна ономастика, нейролінгвістичне програмування, онім, ментальний лексикон, якоріння.

Аннотация

Статья посвящена изучению онимных психоментальных комплексов.

Ключевые слова: когнитивная ономастика, нейролингвистическое программирование, оним, ментальный лексикон, якорь.

Summary

The article is dedicated to onymic psychomental complexes.

Key words: cognitive onomastics, neuro-linguistic programming, onym, mental lexicon, anchor.

УДК 811.161.2

Ковтюх С. Л.

**Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка**

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ФЛЕКСІЙ ВОКАТИВА В УКРАЇНСЬКИХ ПРИЗВИЩАХ II ВІДМІНИ МІШАНОЇ ГРУПИ

Постановка проблеми. В українському мовознавстві не так багато праць, присвячених функціонуванню форм кличного відмінка, зокрема у прізвищах. У граматиках, посібниках, словниках зазвичай зафіксовані морфологічні парадигми апелятивів і тільки спорадично – власних назв. Крім того, мовці уникають використання спеціальних словоформ вокатива для прізвищ II відміни мішаної групи, уживаючи в цій функції номінатив. Такому явищу є кілька пояснень: нехтування вокативом у радянські часи (його навіть позбавили статусу відмінка, іменуючи кличною формою), незнання особливих закінчень, свідоме ігнорування спеціальних форм під впливом інших мов, наприклад російської, активізація загальнослов'янської тенденції заміни словоформ кличного відмінка називним та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різномасштабні проблеми кличного відмінка (етимологію, функції, морфологічні, синтаксичні ознаки тощо) вивчали О. А. Албул, С. П. Бевзенко, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, Є. Г. Кравченко, І. Г. Матвіяс, М. Я. Плющ, С. П. Самійленко, М. С. Скаб, О. О. Тараненко та ін.

У словниках, лексикографічних додатках до дисертацій та монографій прізвища найчастіше подані в називному відмінку [Див.: 4, с. 7, 12 – 13]; у деяких джерелах – в інших формах: у „Довіднику українських прізвищ” (1968) Ю. К. Редька засвідчені флексії Р., Д., О. в. однини та Н., Р. в. множини чоловічих прізвищ; у „Словнику прізвищ жителів Луганщини” у 2 томах (2010) за редакцією К. Д. Глуховцевої вміщена інформація про закінчення Р., Д. та О. в. однини, проте в жодному друкованому довідковому виданні не вказані флексії Кл. в. однини українських прізвищ.

Повні парадигми частини досліджуваних назв подано в електронному виданні „Словники України” (2001 – 2010), з одного боку, серед них спорадичні приклади лексем II відміни мішаної групи, з другого – трапляються помилки.

В „Українському правописі” стосовно вокатива прізвищ II відміни зазначено: „Прізвища прикметникового походження на **-ів (-їв), -ов, -єв (-єв), -ин, -ін (-їн)**, як *Глі́бов, Королі́в, Пу́шкін, Романі́шин, Тютчєв, Чапа́єв, Щоголі́в*, при звертанні мають як форму називного, так і форму кличного відмінка: *Глі́бов* і *Глі́бове* та ін. ... У звертаннях, що складаються із загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка має тільки загальна назва, а прізвище завжди виступає у формі називного відмінка: *дру́же Макси́менко, коле́го Іваничу́к, ...товари́шу Гонча́р*” [10, с. 74]. На нашу думку, варто у словозмінних парадигмах для вокатива прізвищ II відміни чоловічого роду, як і для всіх інших іменників, рекомендувати тільки форми зі спеціальними закінченнями, де це можливо, навіть у сполученні з іншими власними чи загальними назвами.

Системний опис відмінювання розгляданих антропонімів здійснений О. М. Кашталян у кандидатській дисертації „Словозмінна парадигматика українських прізвищ” (2010), що стала основою однойменної монографії (2012), у якій ми на правах редактора й співавтора по-новому переосмислили, змінили та доповнили деякі положення, зокрема кардинально перебудували підрозділ про словозміну прізвищ II відміни мішаної групи й, відповідно, 2 додатки: додаток А. Таблиці відмінювання

елементарних парадигматичних класів українських прізвищ та додаток Б. Репертуар елементарних парадигматичних класів українських прізвищ.

Мета статті – вивчити специфіку вживання закінчень кличного відмінка в українських прізвищах II відміни мішаної групи.

Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) розглянути, які прізвища чоловічого роду відмінюються за зразком іменників II відміни мішаної групи; 2) проаналізувати чинники, що впливають на вибір флексії вокатива досліджуваних антропонімів; 3) з'ясувати рекомендовані закінчення для словоформ кличного відмінка однини в межах ЕПК (елементарних парадигматичних класів) українських прізвищ II відміни мішаної групи.

Виклад основного матеріалу. До II відміни мішаної групи належать чоловічі прізвища з кінцевою твердою шиплячою фонемою основи /ж, ч, ш/ (на -д^ж досліджуваних антропонімів не зафіксовано) та на -я^р (останні утворені переважно від назв осіб за родом діяльності, у яких наголос при відмінюванні переміщується із суфікса на флексію): *Чиж, Тиж, Стóрож, Берéзич, Бобáнич, Вовкáнич, Гарасéвич, Горбáч, Данкáнич, Зозу́лич, Квич, Малисéвич, Окунéвич, Поп'юркáнич, Рісич, Уля́нич, Устияно́вич, Яцкáнич, Неда́йбориц, Печі́бориц, Видіиш, Дéреш, Кéкиш, Кінаш, Сабада́иш, Фéдиш, Хáриш, Худа́иш, Цвєньгріш, Юра́иш, Ярош; Дігтя́р, Козя́р, Шуля́р, Вовня́р, Мазя́р, Скля́р, Соля́р* та ін.

На морфологічну парадигматику вказаних прізвищ, зокрема на вибір вокативної флексії -у чи -е, мають вплив такі чинники: допрізвищева (або доонімна) семантика; відхилення від прогнозованих форм; залежність вибору закінчення від словотворчого суфікса чи фіналі основи; акцентуація тощо.

Частина прізвищ омонімічна загальним назвам: *бориц, гарма́иш, горбáч, дéреш* (діалектне – чалий кінь або віл), *діди́ч, кулі́ш, лемі́ш, м'яку́ш, отченáиш* (розмовне – молитва), *паві́ч, попади́ч, у́лич* (представник стародавнього племені), *дігтя́р, шкля́р, мазя́р* (продавець дьогтю); чоловічим іменам: *Лука́иш, Мі́клош*; іменам по батькові: *Архі́пович, Дани́лович, Кири́лович, Кузьмі́ч, Мику́лич, Миро́нович, Омеля́нович, Охрі́мович, Пили́пович, Са́вич, Хоми́ч, Які́мович, Янови́ч, Яре́мович* та ін. Прізвища на -ови́ч від подібних імен по батькові зазвичай відрізняються наголошенням, рідше така закономірність характерна для імен по батькові на -и́ч (як правило, прізвища, утворені від останніх, збігаються

наголошуванням із назвами по батькові). Одна назва омонімічна займенниковому слову *нич* (діалектне – *нічого*) [4, с. 106].

Переважає більшість прикладів цієї групи має спільнослов'янський суфікс **-ич**, що походить з **-*itjo** чи **-*itjъ**. С. П. Бевзенко підрахував, що у XVII ст. на Чернігівщині прізвища на **-ич**, **-ович** (**-евич**) серед інших посідали третє місце – понад 4,1 % [1, с. 27 – 28]. За даними словника Ю. К. Редька, у сучасній українській мові їх 6,1 % [8, с. 164]. Прізвища на **-ич**, **-ович** (**-евич**) творилися переважно від чоловічих чи жіночих імен та прізвищ батьків, що вказує на канцелярське походження цих дериватів. Спорадично, на думку О. Д. Неділько, ці антропоніми походили від назви ремесла або посади батька (пор. Максим *Стельмахович*) [7, с. 136 – 137].

Досліджуючи вокатив в українській мові, В. С. Чепель зазначав: „Слова на *ч, х, ш* у кличній формі мають ненаголошене закінчення *-у*, рідко *-е*: *глядáч – глядáчу, доповідáч – доповідáчу*” [11, с. 27]. В „Українському правописі” зафіксовано, що закінчення **-е** мають „власні назви з основою на **ж, ч, ш, дж**” [10, с. 74], проте серед прикладів апелятивної лексики, зокрема назв істот-осіб після фонем **/ч/**, що постала на місці **/к/** (*чумáче*) та **/ц'/**: *жéнче, крáвче, молóдче, хлоп́че, шéвче*, тільки один онім – *Довбуше* [10, с. 74]. У цьому самому параграфі (§ 53) чинного правопису засвідчено, що в Кл. в. флексію **-у** мають „іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний (крім **ж**)” [10, с. 74]. Така невизначеність породжує хитання у виборі флексії Кл. в. однини прізвищ: *Ей, пане куме, пане Барабаше, Пане гетьмане молодий!* – *Ей, пане куме, пане Барабашу, Пане гетьмане молодий!* (Народна дума).

Такі самі думки висловлює І. Г. Матвіяс. Аналізуючи відмінювання слів чоловічого роду II відміни, учений констатує: „Закінчення **-у** мають ... іменники із стверділими шиплячими приголосними основи (*читáчу, слухáчу, сівáчу, тоváришу, погóничу*)” [5, с. 117]. Крім того, дослідник зазначає в іншій праці: „Перед закінченням **-е** кінцеві приголосні основи” **/г/, /к/, /х/** чергуються із шиплячими **/ж/, /ч/, /ш/**: „*друг – друзé, козák – козáче, Явтух – Явту́ше*. Серед таких іменників зустрічаються випадки хитання в уживанні флексії кличної форми **-е** та **-у**... Закінчення **-е** мають також іменники чоловічого роду м'якої групи з суфіксом **-ець**” (із чергуванням **/ц'/–/ч/**): „*хло́пче, стрі́льче, шéвче, крáвче, молóдче, але мудрецю́, комсомóльцю*” [6, с. 106].

Отже, флексія **-е** після стверділих шиплячих у формі Кл. в. однини засвідчена не тільки в іменниках мішаної, а й твердої та м'якої груп, де

шиплячі з'явилися внаслідок давніх історичних чергувань приголосних фонем. Іншомовні іменники на /г/, /к/, /х/ обирають флексію -у з метою уникнення чергування, зумовленого І палаталізацією, як нехарактерного для них. Таким чином, частина іменників на приголосну тверду шиплячу фонему, на /г/, /к/, /х/ та **-ець** має вокативне закінчення **-е**, частина – **-у**.

У праці „Морфологія української мови” В. О. Горпинич звертає увагу на те, що вибір аломорфних закінчень -у чи **-е** в Кл. в. однини серед інших причин зумовлений „фонемною будовою іменників – основи на **ж, ч, ш** мають флексію **-у**: *небожу, доповідачу, сестричу, синашу*” [2, с. 81]. Перший приклад цього списку, можливо, помилковий: автори „Граматичного словника української літературної мови. Словозміна” (2011) та „Словників України” (2001 – 2010), а також О. О. Тараненко пропонують словоформу вокатива *небоже* (у першому джерелі з наголосом на першому складі, у другому й останньому – з подвійною акцентуацією першого та другого складів) [3, с. 655; 9, с. 113].

Усі загальні назви чоловічого роду на /шч/ (графічно на літеру **ща**), зафіксовані в „Інверсійному словнику української мови” (1985) на с. 587: *плащ, хащ, свищ* (2 значення), *прищ, кліщ, пробощ, овощ, хвощ, борщ, кущ, хрущ, плющ, хлющ, лящ* (2 значення), *підлящ, хрящ* (3 значення), відповідно до „Словників України”, у Кл. в. однини мають флексію **-у**, проте для 2 омонімічних до вказаних апелятивів прізвищ *Борщ* і *Плющ* автори електронного видання пропонують у вокативі закінчення **-е**: *Борще, Плюще*.

У „Граматичному словнику української літературної мови. Словозміна” (2011) також подано список слів на /шч/ (орфографічно **щ**), який майже збігається з попереднім: не зафіксовані лексеми – *хащ, овощ*, додані слова – *дощ, напівкущ* [3, с. 451]. Для них також характерна флексія **-у** у формі Кл. в. однини [3, с. 656]. У зразках словозміни іменників мішаної групи чоловічого роду в цій лексикографічній праці у Кл. в. однини запропоновано тільки закінчення **-е** для апелятивів на **-ж**: *екіпаже, страже, паже, небоже; корже, ноже, морже; шарже, грабеже, тираже* [3, с. 655, 656, 664]; для іменників на **-ч** – закінчення **-у**: *попівичу, помаранчу; родичу, силачу; смерчу, плачу, кумачу* [3, с. 655, 656, 665]; для слів на **-ш** – також флексію **-у**: *товаришу, грошу, ковшу, лемешу; кулешу* [3, с. 656, 665].

Таким чином, усі іменники – загальні назви – чоловічого роду II відміни мішаної групи, за даними „Граматичного словника” (2011), у Кл. в. однини

обирають певну флексію залежно від кінцевої приголосної фонему основи: на /ж/ – **-е** [3, с. 79 – 80]; на /ч/ та /ш/ – **-у** [3, с. 445 – 448, 449].

У словозмінних парадигмах апелятивів з основою на тверду шиплячу приголосну фонему основи О. О. Тараненко для лексем на **-ж** рекомендує зазвичай флексію **-е**: *консьєрже, стóроже, чі́же, не́бо́же, ко́рже, са́же, пля́же, ванта́же, міра́же, рубéже* [9, с. 112 – 116], хоч у стовпчику з парадигмами, що містять у вокативі закінчення **-у**, зафіксовано іменник *прóдаж* [9, с. 115]. Для останнього слова у „Грамотичному словнику” (2011) та „Словниках України” (2001 – 2010) автори пропонують закінчення **-е**: *прóдаже* [3, с. 79].

У таблицях О. О. Тараненка переважна більшість загальних назв на **-ч** зафіксована із флексією **-у**: *погóничу, родичу, ткачу, нали́гачу, ме́чу, клі́чу, мого́ричу, пла́чу* [9, с. 112 – 116], один апелятив *харч* має у Кл. в. однини словоформу *ха́рче* [9, с. 116]. У „Грамотичному словнику” він уживається з **-у** [3, с. 448], у „Словниках України” цей іменник кваліфіковано як слово подвійного – чоловічого або жіночого роду – відповідно першій категорії відповідає форма *ха́рчу*, а другій – *ха́рче*. О. О. Тараненко для іменників на **-ш** пропонує переважно вокативні словоформи з **-е**: *а́ркуше, фети́ше, ко́вше, леме́ше, спа́ше* [9, с. 114 – 116], проте *това́ришу* [9, с. 112].

У „Словниках України” зафіксовано, що не збігаються у формі Кл. в. однини деякі апелятиви й утворені від них прізвиська: *гарма́шу*, але *Гарма́ше*; *кулешу́* (помилковий наголос, варто *куле́шу* [3, с. 665]), але *Кулі́ше*. Однаковими закінченнями у вокативі характеризуються назва істоти *горба́чу* (*горба́ч*) та прізвиське *Горба́чу* (*Горба́ч*), власне ім'я та прізвиське *Лука́ше* (*Лука́ш*). Для апелятивів *де́реш* (діал., чалий кінь або віл), *м'яку́ш*, *лемі́ш* у Кл. в. однини рекомендують *де́решу*, *м'яку́шу*, *лемéшу*; для прізвиськ *Ілля́ш* і *Сабада́ш* – *Ілля́шу*, *Сабада́ше*. Іменник *гріш 1* (у значенні „у Росії XIX ст. – дрібна розмінна монета – іст.; незначна, мізерна грошова сума”) у вокативі зафіксовано із закінченням **-е** – *гро́ше*, а лексема *singularia tantum гріш 2* – „взагалі гроші” – із закінченням **-у** – *гро́шу*. І прізвиська, й омонімічні загальні назви на **-ж** тяжіють до вибору вокативної флексії **-е**: *Чі́же, чі́же, Ко́рже, ко́рже*.

У теоретичній частині, доданий до таблиць словозміни, О. О. Тараненко щодо пояснення вибору закінчення у Кл. в. лексем чоловічого роду II відміни мішаної групи висловлює такі міркування: флексію **-у** варто вживати в низці лексем „з основою на шиплячі

приголосні **ж** (рідко), **ч** (графічно також **щ**, але рідко), **ш**: *му́жу, пани́чу, синáшу* та ін.”; закінчення **-е** засвідчене в іменниках „з основою на шиплячі **дж, ж** (переважна більшість ім. з основою на цей приголосний), **ч** (графічно також **ш**), **ш**: *га́ндже, не́бо́же, хру́ще, коми́ше* та ін.” [9, с. 189]. Дослідник вважає, що власні імена у Кл. в. однини характеризуються варіантністю форм: *До́роше (-у), Тимо́ше (-у), Лука́шу (-е)* [9, с. 112, 114, 113].

Проаналізувавши різні погляди вчених щодо вживання флексій Кл. в. однини в іменниках чоловічого роду II відміни мішаної групи, варто зробити певні висновки щодо вибору закінчень вокатива для прізвищ.

Для антропонімів на **-р**, які відмінюються за зразком мішаної групи, характерна у Кл. в. тільки флексія **-е**: *Вовня́ре, Дігтя́ре, Мазя́ре, Шкля́ре*.

В іменах по батькові у вокативі в однині вживається виключно флексія **-у**, це підтверджують приклади з таблиць О. О. Тараненка – *Іллі́чу* [9, с. 113] та „Словників України”: *Ада́мовичу, Анто́новичу, Григо́ровичу, Давидовичу* тощо. Указаний підклас антропонімів сприяє тому, що й у прізвищах на **-ич, -ович (-евич)** засвідчене виключно закінчення **-у** в Кл. в. однини, наприклад: *Базиле́вичу, Гандзе́вичу, Глаго́личу, Глуха́ничу, Григу́личу, Грине́вичу, Гу́бичу, Дубне́вичу, Ду́дичу, Ду́мичу, Духне́вичу, Духно́вичу, Дяко́вичу, Калине́вичу, Кали́ничу, Калино́вичу, Лисе́вичу, Ліско́вичу, Малишке́вичу, Ма́мричу, Миля́ничу, Миляно́вичу, Николае́вичу, Олеське́вичу, Се́ничу, Сеньке́вичу, Шушке́вичу* та ін.

На нашу думку, прізвища із суфіксом **-ач** та омонімічні апелятиви, що стали твірною базою для цих антропонімів, повинні мати тотожні флексії у словоформах Кл. в., а саме: закінчення **-у**: *Горба́чу, Волоха́чу*. За аналогією до вищезазначених прізвищ назви на **-ач, -ич** із непрозорою семантикою тяжіють до словоформ вокатива на **-у**: *Волева́чу, Косила́чу, Осіда́чу, Уха́чу, Кві́чу*.

Спорадично прізвища на **-ч** можуть мати закінчення **-е** (назви із затемненою етимологією та переважно нерухомим наголосом на основі): *До́скоче, Кі́нче*. Можливо, це закінчення характерне і для антропонімів із фіналлю **/шч/** (орфографічно **щ**): *Бо́рице, Неда́йборице, Печі́борице, Трі́це*.

Нами проведений невеликий соціолінгвістичний експеримент: відомим науковцям, які професійно вивчають проблеми словозміни, рядовим філологам, аспірантам, студентам, пересічним громадянам-нефахівцям – пропонувалося поставити прізвище *Бориц* у вокативі, абсолютно всі опитувані висловилися на користь словоформи *Бо́рице*. За

нашими спостереженнями, якщо мовці не знають точно, якій флексії надати перевагу в Кл. в. однини лексем чоловічого роду II відміни мішаної групи, то вони обирають зазвичай **-е**. Можливо, такому вибору сприяють досить відомі форми вокатива, але не мішаної групи, а твердої на /г/, /к/, /х/, що чергуються із /ж/, /ч/, /ш/ перед голосною фонемою переднього ряду /е/ внаслідок I палаталізації, та іменники м'якої групи на **-ець** із чергуванням /ц'!-/ч/: *дру́же, лу́же, коза́че, земля́че, ве́рше, мона́ше; о́тче, хло́пче, молодче, ста́рче* тощо. Частина вказаних словоформ відома з фольклору та художньої літератури [4, с. 109]: *Мій дру́же, любий мій дру́же, створений для мене, як можна, щоб я жила сама, тепер, коли я знаю інше життя?* (Леся Українка); *Ой не шуми, лу́же, зелений байраче, Не плач, не журися, молодий козаче* (українська народна пісня); *Земля́че дорогий, і право стидно Вкраї́нцям величатись під Хмельком, Коли ми ще не вибралися з бидла, Колгоспний дух не стерли рушником* (Б. Олійник); *Ой ве́рше, мій ве́рше, Мій зелений ве́рше, Уж мі так не буде, Як... як було перше* (українська народна пісня); *Старче Йване, перед богом, перед злotosя́йним сонцем... Дотепер ти між живими був наш брат Іван Вишенський* (І. Франко). Засвідчені й рідковживані лексеми у Кл. в.: *Дай мені силу, Дай мені вміння З дуи бур'яну випікати коріння! Вірний мій друже! Мая́че незгасний! Мово прекрасна!* (С. Караванський); *Непевний кро́че мій, іди!* (М. Вінграновський); *...починаєш доходити тямки, що перед тобою не товариш, не одностудець, а (якщо не ворог) чужа українству людина, а значить і тобі, наї́вня́че Михайле* (С. Процюк); *Зараз розпластаю і розірву тебе, му́даче, як цю тарілку, забирайся геть* (С. Процюк). Трапляються й оказіональні словоформи вокатива, утворені, зокрема, від прізвищ на **-ук (-юк)**: *Володимире Возню́че* (Вознюк – С. К.), *ті́льки не бий у пику надто боляче її кривдникам!* (М. Матіос). *І те, що ти обмірковуєш, Кре́щуче* (Крещук – С. К.) *Петровичу Микито, при озвученні було би для них важкою образою (за умови осягнення сенсу хоча би три чверті лексичного наповнення твого мовлення)* (С. Процюк). Крім того, додатковий вплив на користь флексії **-е** має той факт, що таке закінчення „характерне для відмінюваних запозичених іменників” із твердими кінцевими шиплячими [5, с. 118]: *Жо́рже, Джо́рдже* тощо.

Наші висновки не можуть бути істиною в останній інстанції, тому що мовці надзвичайно рідко послуговуються у формі Кл. в. однини прізвищ чоловічого роду II відміни мішаної групи спеціальними закінченнями,

надаючи перевагу вживанню форми Н. в. однини у вокативному значенні [4, с. 110], відповідно, не може бути в цьому питанні абсолютної прескрипції.

Серед досліджуваних антропонімів виокремлено 8 ЕПК з урахуванням лексичного значення допрізвищевої назви, відхилень від прогнозованих форм, впливу словотворчого суфікса чи фіналі основи, акцентуації, однотипності відмінкових закінчень, зокрема флексії Кл. в. однини, морфонологічних чергувань голосних і приголосних фонем [4, с. 111 – 112].

Прізвища ЕПК № 95 (*Анто́нич*), ЕПК № 98 (*Горба́ч*), ЕПК № 100 (*Хомі́ч*) у словоформах Кл. в. однини мають закінчення **-у**; флексію **-е** – антропоніми, об'єднані в ЕПК № 96 (*Отченáи*), ЕПК № 97 (*Малогрíш*), ЕПК № 99 (*Болюба́ш*), ЕПК № 101 (*Лемíш*), ЕПК № 102 (*Вовня́р*) [4, с. 110 – 111]. Також у монографії репрезентовані таблиці відмінювання прізвищ [4, с. 209 – 211] та репертуар кожного з ЕПК II відміни мішаної групи [4, с. 237 – 239].

Висновки. Отже, у прізвищах на **-ч** у Кл. в. однини домінує флексія **-у**, зокрема в антропонімах з фіналями **-ич**, **-ович** (**-евич**), **-ач**, для назв на **-ич** з наголошеним закінченням вокативна флексія **-у** – єдина, рідковживаною для антропонімів на **-ч** є **-е**; у назвах на **-шч** (орфографічно **щ**) превалує **-е**; прізвища на **-ш** також більше тяжіють до вибору закінчення **-е**, хоч можливе й **-у**; тільки флексія **-е** у Кл. в. однини характерна для назв на **-ж**, **-дж**, **-яр**. Можливо, для деяких прізвищ варто рекомендувати варіантні вокативні закінчення **-у** та **-е**, оскільки припис тут не може бути дуже суворий.

Ця проблема потребує додаткових досліджень з урахуванням системи релевантних чинників, а саме: фонетико-фонологічного, морфонологічного, акцентуаційного, семантичного, етимологічного, словотвірного, морфологічного, територіального, зокрема діалектологічного, узусного тощо.

Список використаної літератури

1. Бевзенко С. П. Словотвір українських прізвищ Чернігівщини в XVII ст. / С. П. Бевзенко // Тези доп. та пов. міжвуз. наук. конф. з питань східнослов'янського іменного словотвору (Запоріжжя, 24 – 26 вересня 1974 р.). – К., 1974. – С. 27 – 28.
2. Горпинич В. О. Морфологія української мови / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ Академія, 2004. – 336 с.

3. Граматичний словник української літературної мови. Словозміна / В. І. Критська, Т. І. Недозим, Л. В. Орлова та ін.; відп. ред. Н. Ф. Клименко. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2011. – 760 с.

4. Ковтюх С. Л. Словозмінна парадигматика українських прізвищ : [монографія] / С. Л. Ковтюх, О. М. Кашталян ; за ред. С. Л. Ковтюх. – Кіровоград : ПОЛІМЕД-Сервіс, 2012. – 258 с.

5. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові / І. Г. Матвіяс. – К. : Радянська школа, 1974. – 184 с.

6. Матвіяс І. Г. Іменник / І. Г. Матвіяс // Сучасна українська літературна мова : морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 32 – 139.

7. Неділько О. Д. З історії формування прізвищ з суфіксами -ич, -ович, -евич / О. Д. Неділько // Питання словотвору східнослов'янських мов. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 136 – 137.

8. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища / Ю. К. Редько. – К. : Наукова думка, 1966. – 214 с.

9. Тараненко О. О. Словозміна української мови / О. О. Тараненко. – Nyíregyháza, 2003. – 199 с.

10. Український правопис. – К. : Наукова думка, 1994. – 240 с.

11. Чепель В. С. Кличний відмінок в українській літературній мові / В. С. Чепель // Українська мова та література в школі. – 1971. – № 11. – С. 25 – 28.

Анотація

У статті розглянуті особливості вживання флексій кличного відмінка у прізвищах чоловічого роду II відміни мішаної групи, проаналізовано чинники, зокрема фонетико-фонологічний, акцентуаційний, семантичний, словотвірний, морфологічний та інші, що впливають на вибір закінчення вокатива -у чи -е в межах елементарних парадигматичних класів досліджуваних антропонімів.

Ключові слова: *вокатив, словоформа, флексія, мішана група, прізвище.*

Аннотация

В статье рассмотрены особенности употребления флексий звательного падежа в фамилиях мужского рода II склонения смешанной группы, проанализированы факторы, в частности фонетико-фонологический, акцентуационный, семантический, словообразовательный, морфологический и другие, влияющие на выбор окончания вокатива -у

или -е в пределах элементарных парадигматических классов исследуемых антропонимов.

Ключевые слова: *вокатив, словоформа, флексия, смешанная группа, фамилия.*

Summary

The article describes the peculiarities of the use of the vocative case inflections in masculine surnames of the second declension of mixed group; there have been analyzed the factors – phonetic, phonological, accentuate, semantic, derivational, morphological and others, that influence the choice of the vocative inflexion -y or -e within elementary paradigmatic classes of the anthroponyms under investigation.

Key words: *vocative, word form, inflection, mixed group, surname.*

УДК 811.161.2'373.23

Колесник Н. С., Сапогівська А. А.
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича

ДИНАМІКА ЖІНОЧОГО ІМЕННИКА СІЛ МЛИНКИ ТА КЛІШКІВЦІ ХОТИНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Особові імена – не лише один із найстаріших, але й один із найбільш динамічних антропонімічних класів, у межах якого упродовж навіть невеликого часового відтинку можуть відбуватися зміни як щодо якісних (оновлення реєстру), так і щодо кількісних (збільшення або зменшення числа уживань) параметрів. Оскільки акт найменування детермінований не лише лінгвістичними, але й екстралінгвальними чинниками, на зміни іменника впливають і певні соціальні процеси, а отже, що відчутніші зміни в суспільстві, то кардинальнішими є зміни національної системи називання.

Упродовж останніх десятиліть, з огляду на зумовлені соціальними чинниками трансформаційні процеси в українській онімії, мовознавці доволі активно цікавляться, як саме вона змінюється, зокрема й український іменник, і чим зумовлені ці зміни. У поле зору дослідників уже потрапили антропонімікони Одеси, Тернополя, Луцька, Донецька, Іллічівська, Хмельницького, Косова, Кіровограда тощо [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7;